

Ільїна А.О., магістр, Шкода М.С., к.е.н., доц.

Київський національний університет технологій та дизайну

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ ШЛЯХОМ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Анотація. У статті досліджується процес удосконалення формування оптимальної структури капіталу та забезпечення фінансової стійкості підприємства на прикладі ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат». Авторська гіпотеза виходить з визначення положення підприємства за допомогою матриці фінансових стратегій Ж. Франсона й І. Романа, що формується на основі EVA та внутрішнього і сталого темпів зростання підприємства. Використання даної матриці дозволить підприємству адекватно приймати рішення щодо комплексного використання всіх фінансових ресурсів та оптимізації структури капіталу, спрямованих на досягнення цілей фінансової стратегії.

Ключові слова: власний капітал, позиковий капітал, стратегія, фінансова стійкість, рентабельність підприємства.

Ильина А.А., магистр, Шкода М.С., к.э.н., доц.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

ОПТИМИЗАЦИЯ СТРУКТУРЫ КАПИТАЛА ПУТЕМ ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ

Аннотация. В статье исследуется процесс совершенствования формирования оптимальной структуры капитала и обеспечения финансовой устойчивости предприятия на примере ООО «Чернобай-быткомбинат». Авторская гипотеза исходит из определения положения предприятия с помощью матрицы финансовых стратегий Ж. Франсона и И. Роман, который формируется на основе EVA и внутреннего и устойчивого темпов роста предприятия. Использование данной матрицы позволит предприятию адекватно принимать решения по комплексному использованию всех финансовых ресурсов и оптимизации структуры капитала, направленных на достижение целей финансовой стратегии.

Ключевые слова: собственный капитал, заемный капитал, стратегия, финансовая устойчивость, рентабельность предприятия.

Ilyina A., Shkoda M.

Kyiv National University of Technologies and Design

OPTIMIZATION OF CAPITAL STRUCTURE BY FORMING THE FINANCIAL SUSTAINABILITY STRATEGY

Abstract. The article examines the process of improving the formation of an optimal capital structure and ensuring financial stability of the enterprise on the example of LLC Chornobay-Pobytokombinat. The author hypothesis is based on the definition of the position of the enterprise using the matrix of financial strategies by J. Franchon and I. Roman, which is formed on the basis of the EVA and the internal and steady growth rates of the enterprise. The use of this matrix will allow the company to adequately decide on the integrated use of all financial resources and optimization of the structure of capital, aimed at achieving the objectives of the financial strategy.

Keywords: equity capital, loan capital, strategy, financial stability, profitability of the enterprise.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Встановлення оптимального співвідношення між власним та позиковим капіталом, формування інструментарію визначення такого співвідношення, своєчасне та ефективно реагування на зміну зовнішніх чинників є необхідною умовою

ефективного функціонування підприємства, забезпечення стабільних фінансово-економічних показників його діяльності. Враховуючи динамічний характер системи «кредитор-позичальник», зміну макроекономічних показників, ринкової кон'юнктури, з практичної точки зору актуальною є розробка стратегії забезпечення фінансової стійкості підприємства щодо підтримання співвідношення власного та позикового капіталу на оптимальному рівні.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Значну увагу дослідженню питань щодо оптимізації структури капіталу підприємства приділили як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, а саме: А.М. Поддєрьогін, що дослідив співвідношення власного і позикового капіталу підприємств в економіці України [1]; М.Д. Білик, О.В. Павловська, які досліджували значення та методичні основи аналізу фінансової стійкості [2]. Т.В. Донченко зосереджено увагу на вивченні теоретичних основ формування структури капіталу підприємства [3], а К.В. Ізмайлова досліджувала систему методичних і прикладних відомостей із фінансового аналізу [5] та ін.

Невирішені частини дослідження. Незважаючи на значний внесок в розвиток теорії структурування та оптимізації капіталу підприємства, подальшого дослідження потребують особливості формування оптимальної структури капіталу підприємства, розробка стратегії забезпечення фінансової стійкості підприємства.

Мета дослідження. Розробка практичних рекомендацій щодо оптимізації структури капіталу шляхом формування стратегії забезпечення фінансової стійкості підприємства на прикладі ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат».

Виклад основних результатів та їх обґрунтування На сучасному етапі трансформації суспільства, коли в сукупному національному багатстві країни зростає доля людського капіталу, а розвиток підприємств стає можливим лише за умов створення нових знань та випуску високотехнологічної продукції з високими споживчими якістьми, питання фінансової стійкості стає основною умовою здійснення інноваційної діяльності. Стратегія розвитку підприємства в епоху когнітивної економіки вимагає значних довгострокових вкладень, що за умов відсутності фінансової стійкості підприємства стає не реальною. В умовах кризових явищ від фінансової стійкості наряду залежить перспективна платоспроможність підприємства.

Розробка фінансової стратегії забезпечення оптимальної структури капіталу підприємства повинна бути пов'язана з формуванням стратегічних фінансових цілей, які визначаються з урахуванням загроз втрати фінансової стійкості підприємства і способів їх попередження.

Формування стратегії забезпечення фінансової стійкості підприємства має базуватися на корпоративних стратегіях розвитку з метою удосконалення управління структурою капіталу і рухом коштів у довгостроковій перспективі. Вирішальною є головна стратегія, спрямованість якої впливає на зміст функцій управління стійким станом.

Враховуючи життєвий цикл підприємств, стратегія фінансової стійкості і методика її реалізації повинна бути такою, щоб підприємство могло в кожній точці зрілості мати нову стадію зародження конкурентних переваг. Тому в даний час для розробки фінансової стратегії підприємства використовуються спеціальні методики.

Апробація основних з них нами була проведена за даними ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат» з метою встановлення можливості їх застосування для розробки стратегії забезпечення фінансової стійкості підприємств:

Матриця фінансових стратегій Ж. Франсона та І. Романе.

Матриця фінансових стратегій, що формується на основі економічної доданої вартості та внутрішнього та сталого темпів зростання підприємства.

Матриця фінансових стратегій Ж. Франсона та І. Романа ґрунтується на розрахунку трьох коефіцієнтів:

- результат господарської діяльності (РГД);
- результат фінансової діяльності (РФД);
- результат фінансово-господарської діяльності (РФГД).

Матриця допомагає спрогнозувати «критичний шлях» підприємства на майбутній час, намітити допустимі межі фінансового ризику і виявити поріг можливостей підприємства.

Квадрати 1, 2 і 3 (головна діагональ матриці) є зоною рівноваги. Над діагоналлю (квадрати 4, 5, 6) знаходиться зона успіхів, в якій значення показників позитивні і відбувається створення ліквідних засобів.

Чистий грошовий потік стійко позитивний, фінансовий ризик мінімальний. Під діагоналлю (квадрати 7, 8, 9) знаходиться зона дефіцитів, в ній відбувається споживання ліквідних засобів і значення показників негативні.

Розглянемо можливі положення підприємства на матриці фінансової стратегії і можливі шляхи їх зміни.

Квадрат 1. Батько сімейства. Темпи зростання обороту нижче за можливих. Існують резерви. Можливий перехід в квадрати 4, 2 і 7.

Квадрат 2. Стійка рівновага. У цій ситуації підприємство знаходиться в стані фінансової рівноваги і має найбільшу кількість можливих варіантів зміни фінансового положення: квадрати 1, 4, 7, 5, 3, 8.

Квадрат 3. Нестійка рівновага. Стан характеризується відсутністю власних вільних засобів і використанням повернутого капіталу. Ситуація може спостерігатися після виконання інвестиційного проекту. Можливі шляхи виходу 2 і 5.

Квадрат 4. Рантьє. Наявність вільних засобів для здійснення проектів при використанні позикового капіталу. Перехід в квадрати 1, 2, 7.

Квадрат 5. Атака. Надлишок власних засобів, дозволяє розширити свій сегмент ринку. Перехід в 2 і 6.

Квадрат 6. Материнське суспільство. Надлишок ліквідних засобів. Компанія має можливість створення і фінансування дочірніх підрозділів. Перехід в 4 або 5.

Квадрат 7. Епізодичний дефіцит. Дефіцит ліквідних засобів через неспівпадіння термінів надходження і витрачання засобів. Перехід в 1, 2, 8.

Квадрат 8. Дилема. Є дефіцит ліквідних засобів, що частково покривається за рахунок запозичення. Перехід в 2, 7, 9.

Квадрат 9. Криза. Кризовий стан підприємства. Необхідність зменшувати усі інвестиції або дробити підприємство. Потреба у фінансовій підтримці. Можливий перехід в 8 або 7.

Проте, необхідно відзначити негативні тенденції, які можуть створити труднощі в перспективі ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат» у значному обсязі не вистачає власних оборотних коштів. Знос основних фондів може незабаром перейти критичну межу і поставити підприємство перед проблемою виживання. Таким чином, поточний фінансовий стан підприємства таїть в собі різноманітні дії фінансових ризиків.

Така ситуація характерна для першого квадрата матриці стратегії забезпечення фінансової стійкості підприємства (рис. 1).

Дане положення носить назву «Батько сімейства». Темпи зростання обороту нижче за можливі. Існують резерви. Можливий перехід в квадрати 4, 2 і 7. Підприємство знаходиться на стадії «гальмування» розвитку фінансово-господарської діяльності. Оскільки підприємство знаходиться на стадії гальмування розвитку фінансово-господарської діяльності, то пріоритетною сферою такого розвитку, що

забезпечує реалізацію фінансової стратегії є формування достатнього рівня фінансової безпеки підприємства.

	РФД < 0	РФД ~ 0	РФД > 0
РГД > 0	Квадрат 1 «Батько сімейства»	Квадрат 4 «Рантьє»	Квадрат 6 «Материнське суспільство»
РГД ~ 0	Квадрат 7 «Епізодичний дефіцит»	Квадрат 2 «Стійка рівновага»	Квадрат 5 «Атака»
РГД < 0	Квадрат 9 «Криза»	Квадрат 8 «Дилема»	Квадрат 3 «Нестійка рівновага»

Джерело: розробка авторів.

**Рис. 1. Матриця стратегії забезпечення фінансової стійкості
ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат»**

З метою поліпшення структури капіталу ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат», необхідно звернути увагу на управління дебіторською та кредиторською заборгованістю. Для виходу підприємства із квадрата 1 та переходу у позицію, наприклад, квадрат 2 «Стійка рівновага» або квадрат 4 «Рантьє» можна порекомендувати наступні заходи:

Подальше скорочення дебіторської заборгованості. З цією метою необхідно зробити наступне:

- жорсткіше контролювати стан розрахунків з покупцями за відстроченими (простроченими) заборгованостями;
- по можливості орієнтуватися на більше число покупців, щоб зменшити ризик несплати одним або декількома покупцями;
- стежити за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості, оскільки перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською призводить до неплатоспроможності підприємства;
- збільшення власних засобів підприємства шляхом залучення інвестицій;
- переглянути структуру управління фінансами, що може дати більш ефективне використання грошових ресурсів;
- відновити основні засоби;
- планувати свою діяльність і одержувати від неї прибуток;
- звернути увагу на збільшення короткострокових зобов'язань, оскільки це може стати причиною зниження фінансування і надійності перед кредиторами, що може призвести до банкрутства.

Використання даної матриці дозволяє підприємству адекватно приймати рішення щодо комплексного використання всіх фінансових ресурсів та оптимізації структури капіталу, спрямованих на досягнення цілей фінансової стратегії. В межах запропонованої матриці можна розглядати проблему співвідношення цілей і ресурсів розвитку підприємства у динаміці, надаючи можливість формулювати структуру капіталу, пріоритетні сфери розвитку, що забезпечують реалізацію фінансової стратегії і модифікують її у результаті зміни важливих параметрів функціонування підприємства.

Показник EVA є досить важливим в процесі пошуку напрямів забезпечення фінансової стійкості підприємства та оптимізації структури капіталу, оскільки, якщо EVA з року в рік росте, власник відчуває збільшення та примноження капіталу. Якщо темпи зростання EVA починають падати, то це повинно викликати неспокій у власника. Якщо ж EVA стала негативною, треба шукати шляхи виправлення ситуації (рис. 2).

1. Використовувати надлишок коштів для прискореного зростання. 2. Реалізація нових проєктів, покупка діючих підприємств. 3. Спрямувати надлишок коштів на виплату власникам.	Створення вартості $EVA > 0$	1. Скоротити утримання із прибутку. 2. Залучити додатковий капітал: емісія акцій, отримання позик. 3. Знизити темп зростання.
Надлишок грошових коштів $g < SGR$		Дефіцит грошових коштів $g > SGR$
1. Розподілити частину грошових коштів, решту спрямувати на підвищення рентабельності. 2. Переглянути структуру капіталу, домогтися зниження його вартості. 3. Якщо вжиті заходи не дають ефекту, вийти з бізнесу.	Руйнування вартості $EVA < 0$	1. Змінити стратегію, провести реструктуризацію бізнесу. 2. Здійснити реінжиніринг всіх бізнес-процесів. 3. Якщо вжиті заходи не дають ефекту, вийти з бізнесу.

Джерело: розробка авторів.

**Рис. 2. Матриця фінансових стратегій і темп зростання
ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат»**

Розраховані показники свідчать, що ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат» протягом 2014–2016 рр. у матриці фінансових стратегій займало лівий нижній квадрант, для якого є характерним руйнування вартості підприємства при наявності надлишку грошових коштів.

Разом із цим, 2017 р. характеризується зміною положення підприємства у матриці в лівий верхній квадрант, для якого є характерним помірний розвиток підприємства, що дає можливість підприємству нарощувати та підтримувати темпи зростання за рахунок власних ресурсів.

Отже, з позиції забезпечення фінансового розвитку підприємства найбільш бажаним є перехід у квадрат 4 згідно матриці фінансових стратегій Ж. Франсона та І. Романа, який характеризується зростанням обсягів виробництва продукції.

Виходячи з вищенаведеного ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат» можна рекомендувати стратегію поступового розвитку, яка характерна для більшості підприємств. Такий тип стратегії передбачає спрямування суб'єкта господарювання на поступове нарощення обсягів діяльності, зростання прибутковості та покращення його основних фінансових і виробничо-економічних показників й характеристик, оптимальної структури капіталу.

Фінансовий аспект такої стратегії полягає у:

- визначенні оптимального рівня співвідношення залучених і власних коштів для підтримки поточної платоспроможності підприємства на належному рівні;
- зростанні рівня рентабельності продукції за рахунок зниження її собівартості;
- збільшення обіговості обігових коштів тощо.

У результаті аналізу структури капіталу ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат» було виявлено, що стійкість підприємства у 2017 р. була абсолютною, а протягом 2016 р.

відносилася до кризового стану. Водночас, також були виявлені негативні тенденції, що ведуть до подальшого ослаблення фінансової стійкості в майбутньому.

Аналіз та управління дебіторською заборгованістю передбачає контроль за оборотністю коштів у розрахунках. Прискорення оборотності коштів в динаміці розглядається, як позитивна тенденція. Загальна схема контролю за дебіторською заборгованістю, як правило, включає в себе кілька етапів:

Етап 1. Здається критичний рівень дебіторської заборгованості; всі розрахункові документи, які відносяться до заборгованості, що перевищує критичний рівень, підпадають під перевірку в обов'язковому порядку.

Етап 2. Із розрахункових документів здійснюється контрольна вибірка.

Етап 3. Перевіряється реальність сум дебіторської заборгованості у відібраних документах. Зокрема можуть направлятися листи контрагентам з проханням підтвердити реальність проставленої в документі суми.

Однією з ключових проблем підприємства на сьогоднішній день є проблема дефіциту грошових коштів, тобто високоліквідних активів. Це обумовлено активним наданням комерційного кредиту клієнтам та відсутністю жорсткого контролю за інкасуванням наданих комерційних кредитів.

На підприємстві існують значні внутрішні резерви та механізми, що дозволяють управляти дебіторською заборгованістю більш ефективно і отримати додаткові обігові кошти. Щоб ефективно управляти дебіторською заборгованістю, підприємству необхідно виконувати наступні рекомендації:

1. контролювати стан розрахунків з клієнтами та своєчасно пред'являти позовні заяви;
2. орієнтуватися на якомога більшу кількість замовників з метою зменшення ризику несплати одним або кількома великими споживачами;
3. стежити за відповідністю кредиторської та дебіторської заборгованості.

Основними напрямками політики прискорення та підвищення ефективності розрахунків є використання факторингових операцій та спонтанного фінансування [2, с. 32].

Для реалізації факторингових операцій рекомендується передати банку-фактору дебіторську заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги клієнтів ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат», представлених у табл. 1. Також необхідно переглянути максимальні терміни відстрочки платежів для цих клієнтів у бік збільшення щоб уникнути виникнення регресу.

Як видно з табл. 1 для передачі фактору були обрані найбільш крупні боржники ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат», які в той же час є найбільш великими і постійними клієнтами

Таблиця 1

**Дебітори ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат», рекомендовані
для роботи через факторингову компанію**

Дебітори	Сума дебіторської заборгованості, тис. грн	Максимальний строк відтермінування платежу за договором, днів	Рекомендований строк відтермінування платежу, днів
«Его»	57,15	1	15
Діалог	46,40	1	15
ЛК-Естетик	44,86	1	15
Грані	54,42	1	15
Разом	202,81	X	X

У табл. 2 представлені умови надання факторингових послуг обслуговуючим банком для ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат».

Таблиця 2

Тарифи банку на факторингове обслуговування

Послуга	Тариф
Факторингове фінансування, %	19
Управління дебіторською заборгованістю, %	0
Обробка документів, %	1,5

Передбачається, що у прогнозованому році відбудеться зростання обсягу продажів у розмірі 33% за рахунок розширення ринку збуту, залучення нових клієнтів на постійній основі та розширення асортименту продукції.

У табл. 3 розрахуємо ліміт фінансування, витрати і утворення додаткового доходу при використанні факторингу ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат», в прогнозованому періоді.

Як видно з табл. 3, річний дохід від використання факторингу за вирахуванням витрат на його здійснення складе 425,92 тис. грн, що підтверджує ефективність його застосування на досліджуваному підприємстві.

Таблиця 3

**Аналіз ефективності використання факторингу ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат»,
в прогнозованому періоді за обраною категорією дебіторів**

Показник	Результат
Середньомісячний торговий оборот, тис. грн	2297,29
Відстрочення платежу за договором надання послуг, днів	15
Загальний ліміт фінансування, тис. грн	1148,64
Розмір фінансування, %	90
Факторингове фінансування, %	1,584
Комісія за факторингове фінансування, тис. грн	245,63
Комісія за обробку документів, %	0,125
Комісія за обробку документів, тис. грн	1,44
Загальні витрати на факторинг, тис. грн	247,06
Рентабельність продажів, %	2,62
Коефіцієнт відношення валового прибутку до собівартості, %	0,23
Додатковий дохід за 15 днів, тис. грн	17,50
Додатковий дохід за рік, тис. грн	425,92

Отримані результати підтверджують ефективність застосування факторингу на ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат».

Порівняємо показники дебіторської заборгованості після впровадження описаних заходів (табл. 4).

Як видно з табл. 4, завдяки застосуванню факторингу, середньорічна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги зменшиться на 126,8 тис. грн, кількість оборотів, здійснюваних нею за рік збільшиться на 245,3, а період погашення скоротиться і складе 1 день.

Розв'язок завдання зниження дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги вимагає гнучкого поєднання як жорстких заходів щодо її стягнення, так і методів стимулювання постійних клієнтів. На практиці для такого поєднання використовується метод спонтанного фінансування – надання знижок покупцям за скорочення термінів розрахунків.

Таблиця 4

**Порівняння показників дебіторської заборгованості
до та після впровадження факторингу**

Показник	Величина показника до впровадження факторингу	Величина показника в прогнозованому періоді	Абсолютне відхилення
Виручка-нетто, тис. грн	27460,8	36522,9	9062,1
Середньорічна дебіторська заборгованість, тис. грн.	226,4	99,6	-126,8
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, оборотів	121,3	366,6	245,3
Період погашення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, днів	3,0	1,0	-2,0

Спонтанне фінансування є вигідним як для постачальника, так і для покупця. Більше того, воно дозволяє отримати деякі непрямі вигоди: поліпшується ліквідність балансу і всі фінансово-економічні показники ефективності роботи підприємства; формується позитивний імідж підприємства, що дбає про своїх клієнтів; спонтанне фінансування, як метод фінансового менеджменту, сприяє зниженню дебіторської заборгованості.

Для визначення параметрів «зони допустимих значень структури капіталу» необхідно визначити критерії її формування. Основними з яких є: фінансова стійкість підприємства на всьому інтервалі. Досліджуючи ТОВ «Чорнобай-побуткомбінат» було виявлено, що причиною дисстійкості структури капіталу є дебіторська заборгованість, яку прийнято коригувати за допомогою факторингу.

Висновки. Визначення положення підприємства за допомогою матриці фінансових стратегій Ж. Франсона та І. Романа та матриці фінансових стратегій, що формується на основі EVA та внутрішнього і сталого темпів зростання підприємства ми дійшли до висновку, що побуткомбінату можна рекомендувати стратегію поступового розвитку. Фінансовий аспект такої стратегії полягає у визначенні оптимального рівня співвідношення залучених і власних коштів, зростанні рівня рентабельності продукції за рахунок зниження її собівартості, збільшення обіговості обігових коштів.

Метод спонтанного фінансування рекомендовано застосувати до клієнтів з порівняно невеликою дебіторською заборгованістю. Реалізація продукції цим клієнтам носить періодичний, нерегулярний характер, отже, найкращим стимулюючим чинником для прискорення розрахунків для них буде надання знижок за оплату рахунків до настання критичного терміну. Це також буде для підприємства одним із способів залучення клієнтів для роботи на постійній основі.

Список використаної літератури

1. Поддєрьогін А. М. Фінансова стійкість підприємств в економіці України: монографія / А. М. Поддєрьогін, Л. Ю. Наумова. – К.: КНЕУ, 2011. – 184 с.
2. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / М. Д. Білик та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
3. Донченко Т. В. Теоретичні основи формування механізму управління фінансовою стійкістю підприємства / Т. В. Донченко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 1. – С. 23–27.

4. Бень Т. Г. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства / Т. Г. Бень, С. Б. Довбня // Фінанси України. – 2002. – № 6. – С. 53–60.
5. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / К. В. Ізмайлова. – 2-ге вид. стереотип. – К.: МАУП, 2001. – 152 с.
6. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / Ю. М. Тютюнник. – К.: Знання, 2012. – 815 с.
7. Статистика підприємств: навч. посіб. / С. О. Матковський та ін.; за ред. С. О. Матковського. – 2-ге вид., переробл. і доп. – К.: Алерта, 2013. – 560 с.
8. Гринів Б. В. Економічний аналіз торговельної діяльності: навч. посіб. / Б. В. Гринів. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.
9. Чегринець К. В. Фінансова стійкість підприємства: економічна сутність та методи оцінки / К. В. Чегринець // Управління розвитком. – 2012. – № 10. – С. 51–54.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.